

همچون ایثار و شهادت طلبی به خصوصیات مشخص کننده رزمندگان سینمای ایران تبدیل شد. به تبع این نوع نگاه، در این دسته از فیلم‌ها خبری از تعلیق‌های مرسوم در آثار کلاسیک نیست. اساساً در این فیلم‌ها، کشمکش‌های بیرونی جایگاه ویژه‌ای نداشت و در عوض فیلمسازان سعی می‌کردند تا حد امکان به درونیات شخصیت‌ها نزدیک شوند.

این مدل شخصیت‌پردازی و روایت، با دو فیلم مهم «دیده‌بان» (۱۳۶۷) و «مهاجر» (۱۳۶۸) به کارگردانی ابراهیم حاتمی‌کیا به اوج رسید. اگر ملاقلی‌پور بر جنبه‌های مذهبی و اساطیری حضور رزمندگان شجاع در جبهه‌های جنگ تأکید می‌کرد، حاتمی‌کیا حال و هوایی عرفانی به آثارش می‌بخشید. در فیلم‌های اولیه حاتمی‌کیا، هم‌جورای با دیگر رزمندگان و تلاش برای موفقیت در عملیات بیشتر شبیه نوعی سلوک درونی به نظر می‌رسید. شخصیت‌های این فیلم‌ها، آدم‌هایی تک‌افتاده بودند که در فضایی غیرزمینی به حال و هوایی روحانی دست می‌یافتند.

علی‌رغم این که اکثر فیلم‌هایی که از چنین الگوهای پیروی می‌کردند به فروش چندان

ساخت شخصیت‌هایی الگو گرفته از مردان خشن اما در مواردی احساساتی، و فردگرا اما متعهد به هدف، در مورد جنگ تحمیلی جواب نمی‌داد و به محصولاتی بدلی منجر می‌شد. ظهور نسل جدیدی از فیلمسازان در نیمه اول دهه ۶۰، به تدریج منجر به خلق آثاری شد که هویت ویژه فیلم‌های جنگی ایران را شکل دادند. شاید بتوان گفت جرقه این نوع نگاه ویژه به جنگ تحمیلی با آثار اولیه رسول ملاقلی‌پور خورد. ملاقلی‌پور در اولین آثارش (مسیری که با «نینوا» (۱۳۶۲) شروع شد و با «پرواز در شب» (۱۳۶۵) به اوج رسید) هم‌ارزی مشخصی میان رزمندگان جبهه‌های جنگ تحمیلی و شهدای کربلا ایجاد کرد. نام «نینوا» به وضوح این هم‌ارزی را نشان می‌داد و پایان‌بندی «پرواز در شب» ار جایی به شهادت حضرت ابوالفضل (ع) بود. این نوع نگاه به جایگاه رزمندگان، طبعاً منجر به ایجاد تفاوت‌هایی بنیادین در شخصیت‌پردازی آنان - در مقایسه با نمونه‌های پیشین - شد. رزمندگان این دسته از فیلم‌ها به سادگی حاضر بودند جان خود را برای کمک به دیگران فدا کنند، تعلق خاطری نسبت به دنیای مادی نداشتند و، بنابراین، ویژگی‌هایی

سید آریا قریشی

آن چه به‌طور ویژه می‌توان «سینمای جنگ تحمیلی» نامگذاری‌اش کرد، و بدین شکل، آن را از جریان متعارف فیلم‌های جنگی در کشورهای دیگر دنیا (در رأس همه، آمریکا) متمایز کرد، در سال‌های اولیه وقوع جنگ تحمیلی شکل و هویت مشخصی نداشت. نوعی سردرگمی و در بدترین حالت باری‌به‌هر جهت بودن را در برخی از آثار جنگی اوایل دهه ۱۳۶۰ مشاهده می‌کنیم. در آن سال‌ها حتی شاهد تلاش‌هایی برای چسباندن داستان‌های دیگر به مقوله جنگ هستیم. یکی از نمونه‌های جالب این تلاش را در فیلم «برزخی‌ها» (ایرج قادری) مشاهده می‌کنیم. «برزخی‌ها» پیش از آغاز تعرض نظامی عراق به خاک ایران به مرحله تولید رسید. فیلم، داستان گروهی از مجرمان عادی را روایت می‌کند که در روز پیروزی انقلاب اسلامی از زندان می‌گریزند. آن‌ها در ابتدا به روستایی مرزی رفته و قصد خروج از کشور را دارند اما پس از تجاوز یک ارتش بیگانه به خاک ایران، تصمیم می‌گیرند بمانند و از مملکت خود دفاع کنند. در چند تجاوز نیروهای بیگانه پرداخته تخیلی داشت، اما حمله عراق به ایران در فاصله میان ساخت و اکران «برزخی‌ها» باعث شد عوامل فیلم میان نویسی را در ابتدای فیلم گنجانده و به این اشاره کنند که حمله نظامی عراق ثابت کرد که آن‌ها نقطه درستی از تحولات سیاسی و اجتماعی ایران آن روز را هدف قرار داده بودند. با این وجود، جریان رسمی سینمای جنگی ایران با فیلم «مرز» (جمشید حیدری، ۱۳۶۰) آغاز شد. این فیلم هم به ماجراهای یک روستای مرزی می‌پرداخت که اهالی آن پس از حمله ارتش دشمن در مقابل آن‌ها مقاومت کرده و در نهایت نیروهای بیگانه را شکست می‌دهند. موفقیت «مرز» و تبدیل جنگ تحمیلی به مهم‌ترین واقعه روز کشور، منجر به ساخته شدن فیلم‌های دیگری در مورد این اتفاق شد. اکثر فیلم‌های اولیه جنگی سینمای ایران، اکشن‌هایی تقلیدی بودند که با الگوپردازی از نمونه‌های آن طرف آب ساخته می‌شدند و می‌شد ویژگی‌هایی همچون تأکید بر قهرمانان فردگرا و عمل‌گرا، کنش‌های بیرونی و تعقیب و گریزهای پر شمار را در آن‌ها یافت. ضمن این که اکثر این آثار به علت کم‌تجربگی فیلمسازان و کمبود امکانات فنی، آثاری کم‌کیفیت در مقایسه با نمونه‌های سطح اول جهانی محسوب شده و از نظر داستانی هم از محدودیت‌ها و مشکلات زیادی رنج می‌بردند. با این وجود، برخی از این فیلم‌ها از جمله «پایگاه جهنمی» (اکبر صادقی، ۱۳۶۳) و «عقاب‌ها» (ساموئل خاچیکیان، ۱۳۶۳) به موفقیت تجاری قابل توجهی دست یافتند.

علی‌رغم این موفقیت‌های مقطعی، مدیریت وقت سینمای ایران به دنبال شکل دیگری از فیلم‌های جنگی بود. این فیلم‌ها در درجه اول باید بر تفاوت‌های اساسی جنگ تحمیلی با دیگر جنگ‌های مهم قرن بیستم تأکید می‌کردند.

ملاقلی‌پور
در اولین آثارش
(مسیری که با «نینوا»
(۱۳۶۲) شروع
شد و با «پرواز در
شب» (۱۳۶۵) به
اوج رسید) هم‌ارزی
مشخصی میان
رزمندگان جبهه‌های
جنگ تحمیلی و
شهدای کربلا ایجاد
کرد

دیده‌بان

نویسنده و کارگردان: ابراهیم حاتمی‌کیا

فیلمبردار: محسن ذوالانوار
بازیگران: مهرداد سلیمان
علیرضا حیدری
اصغر پورماجریان
غلامرضا علی‌اکبری
اسماعیل سلطان‌نیا

